

Profantová, Zuzana (ed.): *Small History of Great Events in Czechoslovakia after 1948, 1968 and 1989*. Bratislava: VEDA Publishing House of the Slovak Academy of Sciences, 2006. 466 s.

Profantová, Zuzana (ed.): *Naratívna každodennosť v kontexte sociálno-historickej retrospektívy. Malé dejiny veľkých udalostí III. Etnologické štúdie 14*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, 2007. 207 s.

Profantová, Zuzana: *Od folklóru k literárnemu folklorizmu. Štúdie z dejín a teórie folkloristiky*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, Zingprint, 2011.

Štúdia vznikla v rámci grantového projektu VEGA 2/0043/10

Z dejín slovenskej slavistickej folkloristiky

VIERA GAŠPARÍKOVÁ

Hoci stretnutia slovenských slavistov nesie označenie ako „Prvý kongres slovenských slavistov“, nedá mi, aby som svoju pozornosť aspoň letmo neobrátila do minulosti, pretože slavistika na Slovensku – a aj v rámci bývalej Československej republiky – má pre svoje geopolitické rozloženie, svoju prajnú i neprajnú minulosť. Ak sa zameriame iba na výskum slavisticky orientovaných folklórnych tradícií, zistíme, že v českých krajinách i na Slovensku má dlhodobú tradíciu.¹⁰ Možno povedať, že siaha až do obdobia národného obrodovania, do čias, keď sa spolu s ostatnými vedeckými disciplínami začala formovať aj folkloristika. Vtedy totiž vystupovali do popredia v spoločenskom živote, ako aj kultúre, ale najmä v literatúre dva hlavné prúdy: ľudové (z veľkej časti folklórne) tradície a myšlienka slovanskej vzájomnosti, ktoré zároveň s historickým aspektom výrazne pôsobili na posilňovanie národného povedomia v procese utvárania novodobého národa.

Nie je teda náhodou, že slavistika, aj vďaka Jozefovi Dobrovskému, sa zrodila práve u nás, konkrétne na pôde bývalého Československa, už dávno pred jeho vznikom.¹¹ Nepovažujeme preto ani za náhodu, že Prvý medzinárodný zjazd slavistov sa

¹⁰ Slavistické bádanie z folkloristického hľadiska zosumarizoval a zhodnotil v predchádzajúcom období Bohuslav Beneš v štúdiu *Slavistická folkloristika v Československu 1945–1985* v anglickom jazyku (*Slavistic Folkloristics in Czechoslovakia during the Yers 1945–1985*. In *Ethnologia slavica* 20, Bratislava 1988, s. 185–213) s obsiahlou bibliografiou. Štúdia vyšla aj pod názvom „Folkloristika ako súčasť slavistiky. Vývojové tendencie a problematika v českej a slovenskej vede. In *Národopisné aktuality*. Bratislava 1988, roč. 25, č. 1, s. 11–20.

¹¹ Jozef Dobrovský (narodil sa v roku 1753 v Ďarmotách v dnešnom Maďarsku – umrel v roku 1829 v Brne) študoval v Prahe filozofiu a teológiu. Je spolutvorcom novodobej českej vedy a zakladateľom vedeckého poznania slovanských národov v historických a filologických odboroch. Jeho zásluhou sa stala Praha strediskom slavistickej práce v európskom meradle. Súpis jeho prác sa nachádza v biograficko-bibliografickom slovníku *Česko-slovenské práce o jazyce, dejinách a kultúre slovanských národů od roku 1760*. Kudělka, Milan – Šimek, Zdeněk a kol. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1972, s. 85–89.

uskutočnil v roku 1929 v Prahe a z ďalších trinástich zjazdov sa za uplynulých osemdesiat rokov ešte jeden konal v Prahe a ďalší v Bratislave. Všetky tieto aspekty nás viedli k jednoznačnému záveru, ktorý sme si uvedomovali pred každým blížiacim sa zjazdom slavistov, čo najdôkladnejšie sa naň pripraviť.

Aj z pozície toho, že som sa v rozmedzí rokov 1963–2003 zúčastnila na deviatich zo štrnástich medzinárodných zjazdov slavistov (počnúc Bulharskom, Českou republikou, Poľskom, Chorvátskom, Ukrajinou, Slovenskou republikou a Slovinskom – v niektorých krajinách dokonca opakovan),¹² môžem konštatovať, že 11. medzinárodný zjazd slavistov v Bratislave v roku 1993 bol z hľadiska organizácie, tematiky, programu i počtu zúčastnených delegátov z najrôznejších krajín sveta jeden z najkomplexnejších medzinárodných slavistických stretnutí. Zásahu na tom mal predovšetkým vtedajší predseda Slovenského komitétu slavistov Ján Doruľa a v nemalej miere aj tím vedeckých a administratívnych pracovníkov sústredených v Slovenskom komitáte slavistov. Príprava zjazdu sa síce uskutočňovala v mimoriadne rušných rokoch „nežnej revolúcie“ a konštituovania slobodného štátu Slovenskej republiky (1989–1993), predsa sa na bratislavský zjazd slavistov prihlásilo veľké množstvo účastníkov. V Slovenskom komitáte slavistov sa teda pociťovala potreba všetkým prihláseným bádateľom účasť nielen organizačne, ale aj finančne zabezpečiť. Je síce pravda, že k takému závažnému podujatiu, ako je medzinárodný zjazd slavistov, sa zvykne vydávať zborník príspevkov slavistických bádateľov, ako aj zborník resumé, avšak do neho môže byť včlenených iba niekoľko štúdií bádateľov prednášajúcich na kongrese. Aj preto bolo potrebné manifestovať prípravu ešte iným spôsobom, a to vydaním zborníkov štúdií i ďalšími publikáciami, usporiadaním konferencií a sympózií s tematikou blízkou vybraným okruhom slavistického zjazdu.

Pripomeňme aspoň niektoré z nich:

V dňoch 14.–16. septembra 1992 sa v Nitre uskutočnila 2. medzinárodná konferencia na tému *Frazeológia vo vede, výchove a kultúre*, počas ktorej slovenskí bádatelia iniciovali celoeurópsky projekt *Porovnávacieho frazeologického slovníka*, ktorý sa stretol s priaznivým medzinárodným ohlasom. Druhé podujatie, ktoré sa konalo v dňoch 22.–23. apríla 1993 bolo venované významnej osobnosti slavistiky a slovenskej kultúrnej histórie Jánovi Kollárovi. Nové pohľady na viacrozmernosť Kollárovho diela ukázali, že niektoré skutočnosti bude potrebné znovu interpretovať a nové fakty dokreslia a prehĺbia obraz o Jánovi Kollárovi.¹³ V dňoch 26.–28. mája 1993 usporiadal Ústav pro etnografiu a folkloristiku AV ČR v Prahe medzinárodnú konferenciu na tému *Lidová píseň, hudba a tanec ve světle vztahů k německému etniku*. Stretnutie naznačilo celý rad otázok, ktorým by mala česká folkloristika v budúcnosti venovať

¹² Medzinárodné zjazdy slavistov sa uskutočňujú každých 5 rokov: I. – Praha 1929, II. – Varšava 1934, III. – Belehrad 1939, IV. – Moskva 1958, V. – Sofia 1963, VI. – Praha 1968, VII. – Varšava 1973, VIII. – Zahreb 1978, IX. – Kyjev 1983, X. – Sofia 1988, XI. – Bratislava 1993, XII. – Krakov 1998, XIII. – Ľubľana 2003, XIV. – Ochrid 2008,

¹³ Blížšie o týchto podujatiach pozri /zp/ = Profantová, Zuzana: Z prípravných konferencií XI. medzinárodného zjazdu slavistov. In Slavistická folkloristika. Informačný bulletin 1-2. Bratislava: 1993, s. 11-13.

väčšiu pozornosť.¹⁴ Podobne aj v Krakove sa v dňoch 19.–21. apríla 1993 z iniciatívy Katedry etnológie Jagellovskej univerzity uskutočnil medzinárodný seminár *Symbole narodowe – symbole słowiańskie*, ktorý poskytol zaujímavý priestor na prezentáciu viacerých metodických prístupov štúdia a prejavov tak idey slovanstva, ako aj jednotlivých atribútov národnej symboliky, národného povedomia a perspektívy jeho vývinu u jednotlivých slovanských národov Európy.¹⁵

Za mimoriadne významný považujeme rozsahom nevelký, no o to obsažnejší článok literárneho vedca a popredného európskeho bádateľa v oblasti ľudových rozprávok, vysokoškolského pedagóga, editora série *Märchen der Weltliteratur*, napísaný špeciálne z príležitosti konania 11. medzinárodného zjazdu slavistov s názvom *Zu aktuellen Problemen der Erzählforschung*, v ktorom predovšetkým poukázal na nové trendy v skúmaní ľudových rozprávok.¹⁶ Porovnávací výskum v súčasnosti nevychádza len z analýzy textov pre rekonštrukciu dejín a pradejín rozprávkových látok, ale okrem tejto filozofickej metódy a fenomenologicky orientovaného bádania sa uprednostňuje aj kultúrno-historický a sociologický prístup pri výskume ľudových rozprávok, ktorý okrem vnútorných funkcií textu (ako je význam nositeľov deja pre samotný priebeh diania) skúma aj vonkajšie funkcie rozprávok a zmeny ich paradigiem. Právom nastolil požiadavku intenzívneho regionálne ohraničeného bádania sociálneho a historického rozvrstvenia rozprávkového fondu a základných duchovných podmienok. Veľký význam pripísal tiež rozprávaniam všedného dňa, ktoré sú venované štúdiu súčasných foriem povier a víťazstva nad strachom (mestské legendy, moderné povesti, hororové historky). V základe týchto rozprávání spočívajú neraz osobné či kolektívne normy a predstavy hodnôt ich nositeľov. Tieto normy a hodnotové postoje pôsobia stabilizujúco na súčasnú spoločnosť. Tu sa už výrazne prejavuje ich sociálna a psychologická funkcia pre okruh poslucháčov rozprávok alebo aj pre ich širší kontext: ktorým zmenám v správaní a postoji sa rozprávania podrobujú, čo ich robí aktuálnymi a atraktívnymi, čo ich motivuje k neustále novému ožiovaniu a aké sú ich sociálne, náboženské a psychologické kontexty. Hans-Jörg Uther v závere konštatuje, že bádanie v oblasti rozprávok a rozprávání sa už dávno odvrátilo od bežne zaužívaného výskumu samotných rozprávok a ich druhov a „úplne v duchu Herdera sa snaží obrátiť pozornosť na ústne a písomne tradované svedectvá najrozličnejšieho pôvodu pre pochopenie historicky vzniknutých predstáv a pre postihnutie nových pohľadov na prítomnosť.“¹⁷

Svojou troškou inšpirácie k tomuto poznaniu a konštatovaniu prispela aj slovenská folkloristika, a to publikáciami ako *Katalóg slovenskej ľudovej prózy 1-2*,¹⁸

¹⁴ Profantová, Zuzana: Z prípravných konferencií XI. medzinárodného zjazdu slavistov, c. d.

¹⁵ Profantová, Zuzana: Z prípravných konferencií XI. medzinárodného zjazdu slavistov, c. d.

¹⁶ Pozri Slavistická folkloristika. Informačný bulletin 1-2. Bratislava: 1992, s. 1-3. Do slovenského jazyka *K aktuálnym problémom bádania o ľudových rozprávkach* preložila V. Gašpariková (ibidem, s. 4-5).

¹⁷ Uther, Hans-Jörg: *K aktuálnym problémom bádania o ľudových rozprávkach* (preložila V. Gašpariková), c. d., s. 5.

¹⁸ Gašpariková, Viera: *Katalóg slovenskej ľudovej prózy*. / Catalogue of Slovak Folk Prose. 1.–2. Archív Prof. Franka Wollmana. Pripravené k 11. medzinárodnému zjazdu slavistov v Bratislave 1993. Slovensko-anglické znenie. Bratislava: 1991 a 1992. 556 s. Doslov s. 553-554. Postschrift s. 555-556.

ktorý po prvý raz umožnil zaradiť slovenské rozprávkové typy do svetového areálu rozprávok, do medzinárodného katalógu Hansa-Jörga Uthera, ktorý vyšiel pod názvom *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography. Part 1-3* (Helsinki: Academia Scientiarum Fennica 2004). Ako veľký nedostatok sme pociťovali, že slovenský prozaický fond nebol rešpektovaný ani v poslednom katalógu rozprávkových typov Antti Aarneho a Stitha Thompsona¹⁹ z roku 1964, hoci bol do neho už zahrnutý folklórny fond ďalších národov, pokým u nich existovala určitá forma systematiky prozaického podania. Obsahoval však už český materiál zo *Soupisu českých pohádek* Václava Tilleho.²⁰ Systematika rozprávkových látok však nepojala *Súpis slovenských rozprávok* Jiřího Polívku.²¹

K poznaniu európskeho rozprávkového areálu prispela ďalej slovenská folkloristika aj vydaním edície *Slovenských ľudových rozprávok 1.–3.* Prvý zväzok vyšiel už k 11. medzinárodnému zjazdu slavistov v Bratislave, a v nasledujúcich rokoch vyšli aj ďalšie dva zväzky.²² Významnú rolu zohrali najmä historicko-porovnávacie komentáre k všetkým 585 rozprávkovým textom, ktoré sú vlastne prvým letným pohľadom do historického vývinu tej-ktorej slovenskej rozprávky, pohľadom na jej medzinárodné súvislosti, resp. na jej špecifickosť vyplývajúcu z historických podmienok a psychiky slovenského ľudu, na jej výraznú ornamentálnosť v rámci poetiky a štylistiky, a pre odborníka-folkloristu sú východiskom pre ďalšiu prácu najmä v oblasti porovnávacieho štúdia a predstavujú tak základ pre komplexný národný katalóg slovenskej ľudovej prózy.

Do tohto nie celkom vyčerpávajúceho výpočtu by sme mali spomenúť ešte knižné práce a štúdie mojich mladších kolegyň – Hany Hlôškovej zamerané najmä na ľudovú povesť a dejiny slovesnej folkloristiky, ako aj Kataríny Žeňuchovej, ktorá sa venuje doteraz málo prebádanej zberateľskej práci ľudovej prózy pochádzajúcej z terénnych výskumov jazykovedcov.²³

¹⁹ Aarne, Antti – Thompson, Stith: *The Types of the Folktale*, FFC 184 (išlo teda o reedíciu 1. vydania z roku 1910).

²⁰ Tille, Václav: *Soupis českých pohádek*. I, II/1, II/2, Praha: 1929–1937.

²¹ Polívka, Jiří: *Súpis slovenských rozprávok*. 1-5, Turčiansky Svätý Martin: 1923–1931.

²² *Slovenské ľudové rozprávky 1.* Viera Gašparíková – Božena Filová (eds.). Bratislava: Veda 1993. Výber zápisov z rokov 1928–1947. Zapisali poslucháči Slovenského seminára UK v Bratislave pod vedením prof. Franka Wollmana. Recenziu o celej edícii 1.–3. napísal Hans-Jörg Uther In *Märchenpflege* 16. Jhg. Heft 3, August 2005, s. 53–54.

²³ Hlôšková Hana: Historické ústne tradície ako etnoidentifikačný faktor. In *Slov. národopis*, 40, 1992, č.2, s.131–150; Hlôšková Hana: Interpretation of the Past in the Processes of Community Identification. In G.Kiliánová, E.Krekovičová (eds.): *Folklore in the Identification Processes of Society*. Bratislava, 1994 s.11–21; Hlôšková Hana: Interpretácia minulosti – nástroj formovania sociálnej pamäti. In *Etnologické rozpravy*, 1996, č.1, s.77–88; Hlôšková Hana: Moderné povesti – k doterajším výsledkom ich štúdia v zahraničnej folkloristike. In *Slovenský národopis*, 49, 2001, s. 314–323; Hlôšková Hana: Individuálna a kolektívna historická pamäť (vybrané folkloristické aspekty). Univerzita Komenského Bratislava, 2008, 116 s.; Hlôšková Hana: Príspevky k dejinám folkloristiky. Bratislava 2009. 116 s.; Hlôšková Hana: Folkloristické dielo Jiřího Polívku vo svetle korešpondencie. In H. Hlôšková – A. Zelenková (eds.): *Slavista Jiří Polívka v kontexte literatúry a folklóru*. Bratislava – Brno 2008, s. 127–135; Hlôšková Hana:

Spomenuli sme aspoň niekoľko momentov, ktoré boli podľa mňa dôležité pre výskum ľudovej prózy v rámci folkloristickej slavistiky v čase príprav 11. medzinárodného zjazdu slavistov v Bratislave v roku 1993. Tento zjazd právom pokladáme za významný medzník pre slavistickú etnológiu a folkloristiku.²⁴ Vzhľadom na vtedajšiu zložitú politickú situáciu u nás a v Európe vôbec nebolo možné v čase príprav zjazdu rešpektovať organizačné pravidlá uplatňované v minulosti. Aj preto do programu boli zaradené nielen referáty, vybrané národnými komitétmi slavistov, ale aj individuálne prihlásené príspevky, čím sa kvóty pridelené Medzinárodným komitétom slavistov pre jednotlivé krajiny podstatne zvýšili, prekročili, a tak Medzinárodný zjazd slavistov v Bratislave bol po prvý raz v povojnovom období prístupný všetkým, ktorí o účasť na zjazde prejavili záujem, a boli to predovšetkým slavistickí bádatelia zo zahraničia, nevynechajúc spomedzi tradičných disciplín, kde folkloristika vždy patrila, aj etnologicky zameraných bádateľov.²⁵

Čo sa týka etnografických a folkloristických príspevkov – tieto na bratislavskom zjazde prednieslo 60 účastníkov zo 16 krajín. Referáty umožnili nahliadnuť nielen do problematiky, úloh a výsledkov štúdia jednotlivých bádateľov, ale aj do súčasného stavu príslušných slavistických disciplín. Odzrkadlilo sa v nich najmä úsilie o osvojovanie si nových metód výskumu, o prehodnotenie objektu slavistického

Ku kontextom prístupu Štefana Mišika k folklóru. In *Ľudová próza vo svetle vied o kultúre a umení*. Ed. K. Žeňuchová, P. Žeňuch. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Slovenský komitét slavistov, 2009, s. 27-46; Hlôšková Hana: *Slavista Frank Wollman a terénne výskumy ľudovej prózy na Slovensku v medzivojnovom období*. In Kaleta, P. – Tyllner, L. (eds.): *Slovanský svět očima badatelů a publicistů 19. a 20. století*. Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha 2007, s. 187-198; Žeňuchová, Katarína: *Samuel Cambel na pomedzí vedných disciplín*. Zberateľské dielo Samuela Cambela v kontexte výskumu ľudovej prózy na Slovensku. Bratislava – Martin: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Matica slovenská 2009. 227 s.; Žeňuchová, Katarína: *Narodnaja vera i magija v tradicionnyh žanrach slovackoj narodnoj prozy*. In *Slavianskij mir v treťem tysjačelietii. Mežkulturnyj i mežkonfessionalnyj dialog slavianskich narodov*. Moskva: Institut slavianovedenija RAN 2011, s. 397-407; Žeňuchová, Katarína: *K aktuálnym výsledkom výskumu slovenskej ľudovej prózy na prelome 19. a 20. storočia*. In *Ľudová próza vo svetle vied o kultúre a umení*. Ed. K. Žeňuchová, P. Žeňuch. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Slovenský komitét slavistov 2009, s. 9-26; Žeňuchová, Katarína: *Zápisy ľudovej prózy v prameňoch dialektologických výskumov 19. a začiatku 20. storočia (Doterajšie závery a perspektívy výskumu)*. In *Pohľady do vývinu slovenského jazyka a ľudovej kultúry*. Editor Ján Doruľa. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2008; Žeňuchová, Katarína: *Cambelove zbierky ľudovej prózy v katalogizačných prácach Jiřího Polívky*. In *Slavista Jiří Polívka v kontexte literatúry a folklóru*. Editorky Hana Hlôšková – Anna Zelenková. Bratislava – Brno: Katedra etnológie a kultúrnej antropológie FF UK, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Česká asociace slavistů, Ústav etnológie SAV, Slavistická spoločnosť Franka Wollmana v Brne 2008, s. 117-125.

²⁴ V týchto súvislostiach treba zdôrazniť širší termín etnológiu i užší etnografiu, nakoľko slavistické bádanie sa v posledných rokoch pred bratislavským zjazdom orientovalo predovšetkým na jazyky a literatúru, resp. folklór slovanských národov, kým história, archeológia a etnografia ostali v úzadí. Až na bratislavskom zjazde sa im dostalo plnohodnotného zaradenia do zjazdového rokovania. Avšak na ostatných zjazdoch (či už to bolo v Ľubľane v roku 2003, v Ochride v roku 2008 alebo aj na pripravovanom zjazde v Minsku v roku 2013) sa dôvodí tým, že z organizačných dôvodov je nie možné rozširovať počet účastníkov z ďalších disciplín. Zjazdové rokovania sa teda vracajú späť k pôvodnej čisto filologickej koncepcii.

²⁵ Na bratislavskom zjazde sa zúčastnili slavistickí bádatelia z 36 krajín sveta. Pribudli slavisti z Izraela a účasť predstaviteľov Číny a Japonska sa už pri ďalších zjazdoch stala pravidlom.

štúdiá, teoretické zameranie a podstatné rozšírenie zorného poľa. Bolo potešiteľné, že na folkloristických rokovaníach sa zúčastnili nielen odborníci zo slovanských, ale aj neslovanských krajín.²⁶ Poprední domáci i zahraniční bádatelia mimoriadne obohatili neobyčajne živé diskusie, prebiehajúce bezprostredne po odznení jednotlivých referátov. Počas zjazdu okrem iných aktivít sa uskutočnilo aj zasadnutie Medzinárodnej komisie slovanského folklóru pri MKS, ktoré potvrdilo a doplnilo dovtedy iba sporadicky pracujúce predsedníctvo a schválilo ďalších členov vedeckých a pedagogických inštitúcií ďalších slovanských národov.²⁷

Po týchto stručných informáciách o 11. medzinárodnom zjazde slavistov v Bratislave z pohľadu slavistickej orientovanej ľudovej prózy i v súvislosti s účasťou zahraničných bádateľov je potrebné pripomenúť a zdôrazniť už dávno proklamovanú a pre budúcnosť závažnú požiadavku, ktorá stále platí pri slavistickom výskume: porovnávanie štúdií v rámci slovanských a neslovanských národov, najmä v európskom prostredí. Už približne pred sto rokmi Jiří Polívka v jednom z prehľadov o národopisných prácach vyslovil myšlienku, ktorá je i v súčasnom spoločenskom, kultúrnom a politickom kontexte vysoko aktuálna: Národopisci by mali mať na pamäti, že národy žijúce na našom území, ale aj mimo neho, nie sú len slovanské ale eminentne stredoeurópske. Dokladá to faktom, že práve Slováci a Česi – (u Polívku vo vtedajšom duchu ide o jeden národ – pozn. V.G.) – sa zúčastnili na všetkých búrkach, ktoré strednou Európou prechádzali od raného stredoveku. Duchovné prevraty stredoveku nachádzali v nich úrodnú pôdu a prúdili od nich opäť k susedným národom. Podľa neho sa národopis len vo veľmi malej miere odvážil zaujať k týmto dôležitým faktorom stanovisko.²⁸

Konštatovanie Jiřího Polívku je poučné nielen pre oblasť národopisu, ale okrajovo aj pre ďalšie disciplíny, ktoré pôsobia intenzívnejšie aj u nás. Ak sa v nedávnej minulosti hovorilo o prevratných zmenách v rámci Európy, tak v označení „východná Európa“ a najmä v prívlastku „východný“ anachronicky doznievala satelitná závislosť v rámci rozdelenej Európy. Samostatné Slovensko však leží v samom srdci Európy. A dnes sa znovu v každodennom živote – hoci sme v tej istej Európe politicky i ekonomicky zjednotení v Európskej únii – stretávame sa s opačnou závislosťou na Západ. Uvedomujem si, že toto moje konštatovanie je možno príliš schematické a dotýka sa najmä hovorových prejavov, ktoré sa nám každodenne vnucujú prostredníctvom masmédií, formou reklamy a podobne, ktorým jednoduchý a neraz aj vzdelaný človek nerozumie.²⁹ Nie teda „preberanie“ alebo „závislosť“ od iných národov – ale mať dobré kontakty v prijímaní duchovných podnetov od všetkých národov bez rozdielu či ide o Východ alebo Západ. Dovoľme si teda spresniť či trochu rozšíriť konštatovanie J. Polívku, aby sa etnologické bádanie pri porovnávacom štúdiu neuspoko-

²⁶ Okrem predstaviteľov Kanady a Japonska pribudli nové západné krajiny: Belgicko, Holandsko a Izrael.

²⁷ Na zjazde do predsedníctva za predsedu bol zvolený V.Je.Gusev, za podpredsedníčku V. Gašpariková a za tajomníka A. Sulitka, ktorý však čoskoro pre svoj odchod do Prahy bol nahradený H. Hlôškovou. Do predsedníctva boli potvrdení ešte 7 členovia, predstavitelia z etnografických pracovísk ďalších slovanských národov. Počet čestných členov MKSF bol 6. a počet riadnych členov z bývalých 39 bol doplnený na 73.

²⁸ Bližšie o tom pozri Gašpariková, Viera: Slavistické bádanie a slovenská folkloristika. In Slavistická folkloristika. Informačný bulletin, 1-2, Bratislava: 1993, s. 3.

²⁹ Ide o jazykový žargón, slang, hovorovú „hantírku.“

jovalo len so zameraním na teritória slovanských národov, ale aj neslovanských, resp. ďalších blízkych či vzdialenejších národov európskeho priestoru.³⁰

V rámci slavistickej folkloristiky po organizačnej stránke považujem za dôležité, že sa na 10. medzinárodnom zjazde slavistov v Sofii v roku 1988 oficiálne prezentovala Medzinárodná komisia pre štúdium slovanského folklóru (MKSF) pri Medzinárodnom komitáte slavistov (MKS). Slovenský komitét slavistov pred rokom 1970 neexistoval,³¹ slovenskí slavisti sa dovtedy zúčastňovali len na zasadnutiach Československého komitátu slavistov so sídlom v Prahe,³² hoci už päť rokov pred jeho založením (1965) existoval Slovenský výbor slavistov ako koordinačný výbor slovenskej slavistiky pri Ústave slovenskej literatúry a jazykov SAV. Na zasadnutiach Československého komitátu slavistov od roku 1958 reprezentovala slovenskú slavistiku Božena Filová ako novovymenovaná riaditeľka Národopisného ústavu SAV po Jánovi Mjartanovi.³³ K tomu ju oprávňovalo jednak slavistické štúdium v Prahe a jednak funkcia riaditeľky ústavu. Je však pravdou, že zasadnutia SKS bý-

³⁰ Blížšie pozri Kiliánová, Gabriela (gk): Spolupráca slovenských a rakúskych národopisných pracovísk. In Slavistická folkloristika. Informačný bulletin 1-2, 1992, s. 7-8, Toncrová, Marta (mt): Projekt Interetnické vzťahy lidové kultury Moravy a Slezska. In Slavistická folkloristika. Informačný bulletin 1-2, 1992, s. 8-9, Toncrová, Marta (mt): Moravsko-slovensko-rakouské vzťahy v lidové kultúre. In Slavistická folkloristika. Informačný bulletin 1-2, 1992, 9-10 a i.

³¹ O tom pozri v príspevku Petra Žeňucha s názvom Stav a perspektívy slovenskej slavistiky. Z dejín Slovenského komitátu slavistov a Slavistického ústavu Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied.

³² V Slovenskom výbore slavistov bol za etnografiu Andrej Melicherčík a za folkloristiku bola Viera Gašparíková.

³³ *PhDr. Ján Mjartan, DrSc.* (1902–1996) bol gymnaziálnym profesorom, vedeckým pracovníkom Národopisného ústavu SAV v Bratislave, neskoršie jeho riaditeľom. Venoval sa výskumu ľudového staviiteľstva, rybárstva, bývania a iným témam. *PhDr. Božena Filová, CSc.*, členka korešp. SAV, (narodená 26.9.1926). V rokoch 1958–1989 bola riaditeľkou Národopisného ústavu SAV v Bratislave. Počas svojej funkcie presadzovala širokospektrálny rozmer historicko-porovnávacieho výskumu. Tento rozmer uplatňovala aj pri riadení činnosti v Medzinárodnej komisii pre výskum ľudovej kultúry v oblasti Karpát a Balkánu (MKKKB). V rámci tejto komisie našli svoje miesto aj slavistické hľadiská a postupy, keďže pre slavistiku ako vednú disciplínu sa v tých rokoch nedával priestor. V rokoch 1946–1950 študovala v rámci literatúry na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe komparatistiku, navštevovala prednášky dotýkajúce sa slavistiky južných Slovanov známeho etnografa K. Chotka. Slavistické vzdelanie ju viedlo aj k štúdiu slovesného folklóru, o čom svedčia jej prvé práce z rokov 1950–1954, ale najmä k sústreďeniu Archívu slovenských ľudových rozprávok zaznamenaných poslucháčmi Slovenského seminára bratislavskej univerzity F. Wollmana. *Prof. Dr. Karel Chotek* (1881–1967) bol historik a geograf. Bol habilitovaný pre odbor všeobecného národopisu na Filozofickej fakulte UK v Prahe, pôsobil v Bratislave (1921) a Prahe (1931). Vo svojich vedeckých prácach sa snažil na českom, slovenskom a ukrajinskom národopisnom materiáli prispieť k vysvetleniu vývinových otázok niektorých javov ľudovej kultúry. *Prof. Dr. Frank Wollman* (1888–1969) je jedným z najvýznamnejších predstaviteľov českej literárnej slavistiky 20. storočia. Pracovne v rámci pedagogickej a organizátorskej činnosti bol spojený s Masarykovou univerzitou v Brne, kde vytvoril s ďalšími odborníkmi najväčšie slavistické pracovisko vo vtedajšej republike. Pôsobil však aj v Prahe a Bratislave. Vo svojich prácach vychádzal z porovnávacieho štúdia ľudovej slovesnosti, najskoršie sa orientoval na slovanské literatúry. Zaoberal sa aj dramatickou tvorbou južných Slovanov. V dokumentárnom oddelení Ústavu etnológie SAV je zachovaný tzv. „wollmanovský archív“ obsahujúci okolo 2000 rozprávkových textov a iných druhov ľudovej slovesnosti zapísaných po jeho vedením poslucháčmi Slovenského seminára bratislavskej univerzity v rokoch 1928–1947. Stal sa tak pevnou a trvalou súčasťou slovenskej, českej i svetovej slavistiky.

vali sporadické a v podstate neriešili potreby systematického slavistického výskumu na Slovensku. Až na 9. medzinárodnom zjazde slavistov v Kyjeve v roku 1983 a na 10. medzinárodnom zjazde slavistov v Sofii v roku 1988 začalo „svitať“ aj pre slavisticky orientovanú etnológiu a folkloristiku.³⁴ Na sofijskom zjazde bolo definitívne stanovené predsedníctvo Medzinárodnej komisie slovanského folklóru (MKSF) pri MKS a za predsedu bol zvolený Viktor Jevgenijevič Gusev. Prof. Gusev napísala svoju slavistickú víziu³⁵ a práca v komisii mala najlepšie predpoklady pre utvorenie pevnej medzinárodnej spolupráce. Ak sa pozrieme do minulosti, tak všetky organizačné i vedecké podujatia slavisticky orientovanej folkloristiky na Slovensku sa viažu k obdobiu rokov 1989–1993, teda k obdobiu medzi sofijským a bratislavským zjazdom, a pochopiteľne i po ňom. Je síce pravda, že tieto aktivity sa neraz prekrývali s inými akciami, v ktorých vždy viac či menej išlo o výskum a štúdium slovanských kultúr, napr. v rámci úloh štátnych plánov základného výskumu Slovenskej akadémie vied a Československej akadémie vied, významnú úlohu zohrala Medzinárodná komisia pre výskum a štúdium slovanského folklóru v oblasti Karpát a Balkánu pri Medzinárodnej komisii pre štúdium ľudovej kultúry Karpát a Balkánu s centrom v Bratislave, ďalej Spoločnosť pre výskum a štúdium juhovýchodnej Európy – balkanistika, ktorá bola založená pri Česko-slovensko-sovietskom inštitúte a Slovensko-sovietskom inštitúte v Prahe a Bratislave. Možno však konštatovať, že už v čase príprav blížiaceho sa bratislavského zjazdu sa najmä na Slovensku a v Čechách, ale

³⁴ B. Filová zaneprázdnená v týchto rokoch funkciou riaditeľky Národopisného ústavu SAV ma poverila zastupovaním na týchto slavistických zasadnutiach až do roku 1990, kedy som bola na prvom zasadnutí Slovenského komitétu slavistov oficiálne zvolená za folkloristiku do výboru spolu s M. Leščákom. V Medzinárodnom komitétu slavistov v Prahe pôsobil v týchto rokoch za českú a slovenskú filológiu a folkloristiku K. Horálek; jemu bolo pridelené na zjazde v Kyjeve aj vedenie Medzinárodnej komisie slovanského folklóru. Keďže komisia z organizačných dôvodov nepracovala, K. Horálek ma navštívil krátko pred zjazdom v Sofii (začiatkom leta 1988) a požiadal ma o vedenie tejto komisie, čo som nakoniec aj prisľúbila. Prof. Dr. Karel Horálek (1908–1992) sa sa v roku 1946 habilitoval na Karlovej univerzite v Prahe, pôsobil ako profesor slovanskej filológie v Prahe (1947–1976), bol riaditeľom Ústavu pre jazyk český ČSAV (1972–1978) a v roku 1984 bol vyznamenaný Cenou Gottfrieda Herdera. Jeho vedecké záujmy boli nasmerované najmä na humanitné disciplíny. Okrem filológie sa venoval aj folklóru slovanských národov, najmä ľudovej piesni a jej poetike, ľudovým rozprávkam, medzi inými typmi aj rozprávke o Jozefovi a jeho bratoch (AaTh 318). Jeho monografické štúdie smerovali k objasneniu kultúrnych kontaktov medzi Európou a Orientom a venoval sa ich odrazu a pôsobeniu vo folklóre a literatúre. Pozri o tom Gašparíková, Viera: Horálek Karel. In *Enzyklopädie des Märchens. Nandwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung*. Band 6, Lieferung 4/5. Berlin – New York, stĺpec 1243-1245.

³⁵ Pozri Gusev, Viktor Je.: Auf dem halben Weg zum Ziel. / На полпути к цели. In *Slavistická folkloristika. Informačný bulletin* 1-2, 1990, s. 1-3, nem. a rus. verzia. Napriek tomu celá organizačná práca MKSF sa sústredila na Slovensku, kde ju vykonávala podpredsedníčka MKSF Viera Gašparíková. Prof. Dr. Viktor Je. Gusev, *DrSc.* (1918–2002) študoval v Minsku a Moskve. Od roku 1979 bol profesorom na Katedre filozofie a estetiky Akadémie divadelného umenia. Venoval sa oblasti teórie folklóru, dejinám folkloristiky, vzťahom folklóru a kultúry, estetike, ľudovému divadlu a partizánskym piesňam. Bližšie o tom Gašparíková, Viera: Za prof. Viktorom Jevgenijevičom Gusevom. In *Slavistická folkloristika. Informačný bulletin* 1-2, 2001, s. 11-14, slov. a nem. verzia; Gašparíková, Viera: V. Je. Gusev osemdesiatročný. In *Slovenský národopis* 1998, roč. 46, č. 4, s. 522-525 (s výberovou bibliografiou); Gašparíková, Viera: Viktor Je. Gusev (2. 5. 1918). In *Slavistická folkloristika. Informačný bulletin*, 1-2, 1998, s. 38-39.

aby sme neboli nespravodliví, aj v iných krajinách uskutočnilo množstvo konferencií, sympózií, vydávali sa zborníky a iné publikácie.³⁶

V období medzi slavistickými zjazdmi v rokoch 1983–1998 sme pociťovali malú informovanosť o práci jednotlivých národných folkloristických sekcií a snád' najmarkantnejšie sa to prejavilo na záverečnom zasadnutí Medzinárodnej komisie slovanského folklóru v Sofii. Tam kdesi v hĺbke nás samých sa zrodila myšlienka informačného bulletinu. Po návrate z kongresu myšlienka nadobúdala presnejší ideový a formálny tvar a na zasadnutí Československej sekcie slovanského folklóru pri československom komitáte slavistov dňa 24. októbra 1988 som ako jej predsedníčka s podporou O. Sirovátka z Brna presadila rozhodnutie vydávať informačný bulletin pod názvom Slavistická folkloristika. S vedomím zodpovednosti za priebeh 11. medzinárodného zjazdu slavistov v Bratislave sme sa snažili o utuženie kontaktov medzi folkloristami-slavistami vôbec v medzinárodnom kontexte. V prvej fáze nešlo o periodikum, o časopis vychádzajúci pravidelne, mali sme na mysli predovšetkým o možnosť vzájomnej informovanosti. Náplň bulletinu sa mala meniť podľa potreby, no niektoré časti mali mať trvalé miesto. Navrhli sme, aby sa v bulletine uverejňovali najmä anotácie o knižných novinkách, o závažnejších a podnetných štúdiách, správy o naliehavých úlohách, o konferenciách, seminároch či kolokviách, informácie o významných výročiach jednotlivých osobností slavistiky, ale aj o výročiach slavistických inštitúcií. Nehceli sme sa uspokojiť s uzavretou štruktúrou; práve naopak, chceli sme uverejňovať naliehavé otázky a problémy k širšej diskusii, aby tak folkloristi-slavisti prejavovali svoje názory, prichádzali so svojimi návrhmi, prianiami, či požiadavkami. Želali sme si, aby bulletin mal medzinárodný charakter a aby doňho vstupoval čo najväčší počet bádateľov.³⁷ Finančný záväzok na vydávanie bulletinu prevzal na seba Ústav slavistiky ČSAV v Brne, ktorý práve v roku 1989 vznikol. Jeho trvanie bolo však pomerne krátke, 31. marca 1990 bol zrušený a po finančnej stránke sa na vydávaní bulletinu striedavo podieľal Ústav pro etnografiu a folkloristiku ČSAV v Brne a Národopisný ústav SAV v Bratislave.³⁸

Nazdávam sa, že bolo veľmi prospešné uverejniť v zošite z roku 1996 kompletný adresár 73 členov Medzinárodnej komisie slovanského folklóru pri MKS, aby nielen redakcia, ale predovšetkým jednotliví slavistickí bádatelia mohli medzi sebou

³⁶ Vo všetkých slavistických spoločnostiach, komitétach, komisiách a sekciách sa V. Gašparíková aktívne podieľala za folkloristiku, resp. etnológiu ako predsedníčka, podpredsedníčka, členka, prípadne vedúca medzinárodnej úlohy.

³⁷ Takéto bolo želanie redakčnej rady, v ktorej okrem V. Gašparíkovej bol tajomníkom A. Sulitka a ďalším členom rady bola M. Šrámková z Brna. Z 1. čísla informačného bulletinu sa mohli bádatelia dozvedieť aj o zložení predsedníctva MKSF (V. Je. Gusev, V. Gašparíková, A. Sulitka), siedmich členoch výboru a ďalších sedemdesiatich troch riadnych členoch MKSF s presnými adresami. Taktiež sa uverejnili mená a adresy všetkých členov Československej sekcie slovanského folklóru v počte 30. V redakčnej rade pracovali od roku 1989–1992 V. Gašparíková ako predsedníčka, A. Sulitka ako tajomník MKSF a M. Šrámková za Ústav slavistiky ČSAV v Brne.

³⁸ Zmena nastala aj v redakčnej rade bulletinu, keďže A. Sulitka odišiel pracovne do Prahy. V roku 1991 sa stala tajomníčkou MKSF H. Hlôšková, a preto prevzatím tejto funkcie ho nahradila aj v redakčnej rade informačného bulletinu. Redakčnú radu v tom čase posilnila aj M. Toncrová z Brna. Od roku 1995 bola do redakčnej rady menovaná aj J. Pospíšilová z Brna.

operatívne komunikovať.⁴⁰ Pri 10. výročí od založenia informačného bulletinu Slavistická folkloristika sme mohli konštatovať, že za uplynulé roky sa bulletin stal významným informačným médiom slavistických folkloristov v mnohých krajinách Európy, ale i mimo nej. Ústavy financujúce vydanie a zasielanie bulletinu v Bratislave a Brne sa ďalej snažili o zasielanie jednotlivých čísiel tak, ako predtým, na adresy členov komisie, ako aj do inštitúcií, aby aj tie mohli byť načas informované o aktuálnom dianí na poli slavistickej folkloristiky v jednotlivých krajinách. Vzhľadom na zvýšené finančné náklady sa redakčná rada bulletinu rozhodla vydávať ho v počte 200 kusov (z pôvodných 250), čo postačilo nielen pre všetkých členov komisie, ale aj pre univerzitné a iné knižnice, ktorým sa jednotlivé čísla posielajú ako povinné výtlačky.⁴¹

V roku 2000 Medzinárodná komisia slovanského folklóru pri MKS, ako aj informačný bulletin Slavistická folkloristika, vstúpili na prah tretieho tisícročia, čo znamenalo v štruktúre vedeckej práce nielen nové plány, programy, ale zároveň aj zmeny v organizačnej sfére. Finančným garantom bulletinu sa stal Slovenský komitét slavistov a Ústav etnológie SAV v Bratislave. Okrem stabilných členov redakcie V. Gašparíkovej a H. Hlôškovej sa členkami redakčnej rady stali obidve riaditeľky etnologických pracovísk v Bratislave a Brne, G. Kiliánová a J. Pospíšilová. Výkonnou redaktorkou sa stala K. Žeňuchová zo Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV.

V dňoch 15.–21. augusta 2003 sa uskutočnil 13. medzinárodný zjazd slavistov v Ľubľane. Ako sa ukázalo, účasť popredných slavistických bádateľov i mladých vedeckých adeptov sa na tomto medzinárodnom podujatí značne obmedzila, a to nielen z kapacitných, ale aj z finančných dôvodov.⁴² Keď sa nová redakcia informačného bulletinu dozvedela, že Slavistická folkloristika sa nedostáva do rúk všetkým tým, ktorí ho nevyhnutne potrebujú k svojej práci, redakcia operatívne v roku 2006 vydala súpis všetkých príspevkov publikovaných v Slavistickej folkloristike za obdobie rokov 1989–2005 (i na CD v roku 2006). Realizácii tohto projektu významne podporil práve Slovenský komitét slavistov, ktorý sa podujal projekt technicky i finančne zabezpečiť.⁴³

⁴⁰ V informačnom bulletine z roku 1998 po 12. medzinárodnom zjazde slavistov v poľskom Krakove, na ktorom sa zúčastnili slavistickí bádatelia zo 42 krajín sveta, sa nachádza správa zo zasadnutia MKSF. Do predsedníctva boli znovu zvolení V. Je. Gusev ako predseda a V. Gašparíková ako 1. podpredsedníčka, 2. podpredsedom sa stal K. Wroclawski z Varšavy a za tajomníčku bola v neprítomnosti, ale s jej súhlasom zvolená H. Hlôšková. Do výboru za každý národ bol zvolený jeden predstaviteľ, celkovo teda 11 členov, čestným členom sa stal M. Bošković-Stulli zo Záhrebu, U. Harkins z New Yorku, M. Matičetov z Ľubľany, M. Pop z Bukurešti a S. Stojkova zo Sofie. MKSF mala v tom čase už 68 členov. Tento nižší počet zapríčinilo úmrtie niektorých členov, B. N. Putilova, T. Čubeliča, N. L. Savuškinovej a V. Hošovského.

⁴¹ Podľa údajov v bulletine z roku 1999 počet členov MKSF narástol na 95; zoznam obsahuje aj ich adresy.

⁴² Dňa 16. augusta 2003 sa konalo plenárne zasadnutie MKSF. Po správe o práci MKSF za roky 1998–2003 V. Gašparíkovej, ktorá vlastne vykonávala funkciu predsedu už za života V. Je. Guseva, ale najmä po jeho úmrtí, sa uskutočnili voľby predsedníctva MKSF. V. Gašparíková sa vzhľadom na svoj vek vzdala funkcie a novozvoleným predsedom sa stal L. Radenkovič z Belehradu. Za podpredsedov boli navrhnutí a zvolení Z. Profantová z Bratislavy a T. Vražinovski zo Skopje. Tajomníčkou ostala H. Hlôšková. Výbor mal 9 členov, jeden predstaviteľ z každej slovanskej krajiny a Japonska. Ďalšími čestnými členmi sa stali: B. Beneš z Českej republiky, K. Kabašnikau z Bieloruska a D. Simonides z Poľska. Evidovaných riadnych členov MKSF bolo opäť menej, iba 77. Pozri k tomu Slavistická folkloristika. Informačný bulletin, 1-2, 2000, s. 12-13.

⁴³ Týmto za Medzinárodnú komisiu slovanského folklóru ako aj za všetkých etnológov-folkloristov vyjadrujem vďaku J. Doruľovi, vtedajšiemu predsedovi Slovenského komitétu slavistov.

Dňa 21. augusta 2003 sa v rámci 12. medzinárodného zjazdu slavistov v Ľubľane uskutočnilo záverečné plenárne zasadnutie, na ktorom boli zhodnotené výsledky jednotlivých rokovaní. Ako poďakovanie za prácu v komisiách Medzinárodný komitét slavistov niektorým kolektívom i jednotlivcom udelil diplom za vedeckú a organizačnú prácu, ktorá znamenala významný vklad do rozvoja slavistiky. Takýto diplom dostala aj Medzinárodná komisia slovanského folklóru pri MKS pod vedením V. Gašparíkovej. Tento diplom však pokladám za ocenenie i poďakovanie celému tímu sústredenému okolo informačného bulletinu *Slavistická folkloristika* a dvoch akademických ústavov – Ústavu etnológie SAV v Bratislave a Etnologického ústavu ČAV v Brne, no predovšetkým Slovenskému komitétu slavistov v Bratislave.⁴⁴

Dvere k ďalšej spolupráci sme teda otvorili dokorán najmä prácou v rámci Medzinárodnej komisie slovanského folklóru, založením jej orgánu informačného bulletinu s názvom *Slavistická folkloristika*, Bibliografiou za roky 1989-2005 (i na CD v roku 2006) a želáme si, aby v oblasti výskumu slavistickej folkloristiky pokračoval aj naďalej s perspektívnymi odborníkmi.

V tomto našom krátkom vstupe nie je samozrejme možné zhodnotiť celú oblasť slavistickej orientovanej folkloristiky za posledné obdobie. Mnohé sme aj tak naznačili, prípadne uviedli pod čiarou. Prirodzene, že si na úplné zhodnotenie slavistickej folkloristiky pri tejto príležitosti ani nerobíme nárok. Sústredili sme sa preto iba na ľudovú prózu, ktorej sa intenzívne venujeme.

Slavistická problematika v dejinách Katedry etnológie a kultúrnej antropológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

HANA HLÔŠKOVÁ – MAGDALÉNA PARÍKOVÁ

V tejto časti sa pokúsime charakterizovať, ako sa slavistický komparatívny aspekt uplatňoval a uplatňuje v pedagogickom, vedeckom a publikačnom zameraní univerzitného pracoviska, ktoré v súčasnosti nesie názov Katedra etnológie a kultúrnej antropológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského.

⁴⁴ Diplom bol publikovaný v bulletine *Slavistická folkloristika* (1-2, 2003, s. 14). Nebolo to však jediné ocenenie v rámci slavistickej folkloristiky. V roku 1972 bolo ako Najkrajšia kniha roka ocenené v Lipsku kolektívne dielo autorov P. Neda (Lipsko), V. Gašparíkovej (Bratislava), J. Jecha (Praha), H. Kapeluša (Varšava), ktoré vyšlo súčasne v šiestich slovanských jazykoch (po lužickosrbsky, slovensky, česky, poľsky, ukrajinsky, slovinsky) a po nemecky. Kniha vyšla znovu v Prahe v roku 2003 v rôznych jazykových verziách. Ďalšie ocenenie bolo udelené za prácu v oblasti slavistiky na 9. medzinárodnom zjazde slavistov v Kyjeve v roku 1983 a v roku 1985 aj od akadémie vied v Moskva i v Bratislave za pracovnú aktivitu a medzinárodnú spoluprácu so zahraničnými bádateľmi v oblasti výskumu slovanského folklóru.